

1640'ta Halep kadılığına getirildi. Bursa, İzmir, Eyüp, Galata, İstanbul ve Selânik kadılıklarında bulunduktan sonra Bolevî Mustafa Efendi'nin şeyhülislâmlığı döneminde Anadolu kazaskeri (1657), ardından Rumeli kazaskeri (1658-1661; 1663-1665) oldu. Bu görevinden emekliye ayrıldıktan kısa bir süre sonra 12 Safer 1076'da (24 Ağustos 1665) Kanlıca'daki yalısında vefat etti. Cenazesi Edirnekapı dışında Sırttekkâ mevkiinde defnedildi. Bugün mevcut olmayan mezar taşında Şeyh Feyzi Hasan Efendi'nin, "Ede Bârî İsmetî'ye cây-ı adni cilvegâh" tarih mısraını ihtiva eden bir kıta yer almaktaydı (Belîğ, vr. 61).

Kaynakların bildirdiğine göre İsmetî yumuşak huylu, zeki, nazik, hoşsohbet bir insan olup devrinde herkesten saygı görmüş, adına pek çok kaside söylenmiş, şiirlerine nazîreler yazılmıştır. Kazaskerlikleri sırasında konağında düzenlenen toplantılara katılmak devrin âlim ve şairlerince bir iftihar vesilesi olmuştur. Kadılığı ve kazaskerliğinde de temkinli ve vakur kişiliğiyle tanınmıştır. Nitekim Şeyhülislâm Ebû Saîd Mehmed Efendi ile eski İstanbul kadısı Esad Efendi arasında çok tatsız olaylara kadar varan ihtilâflarda ulemânın ikiye ayrıldığı bir dönemde İsmetî Efendi tarafsızlığını korumuş, ayrıca IV. Mehmed'in saltanatında çıkan sipahi ve yeniçeri ayaklanmasında etkili konuşmalarıyla isyancıları isteklerinden vazgeç-

meye ikna etmiştir (Baysun, I/2 [1946], s. 20-21). Meziyetlerinin karşılığını alamadığı anlaşılan şair nezaketi, yumuşak huylu ve sanatçı yaratılışı sebebiyle kadılıklarında uzun süre kalamamış, sık sık görevden alınmış ve hayatının çoğunu memuriyet dışında geçirmiştir.

İsmetî pek az şiir söylemiş bir şairdir. Altmış sekiz beyitlik na'tı dışındaki şiirleri kısa kıtalar ve gazellerden ibarettir. Divançesinin tamamı 701 beyittir. Bununla beraber XVII. yüzyılın tanınmış gazel şairleri arasına girebilmiş, Şeyhülislâm Yahyâ, Bahâî, Nâilî, Neşâtî gibi devrin büyük şairleri tarafından şiirlerine nazîreler yazılmıştır. Bu yüzyılın modası olan sebki Hindî'nin başlıca hususiyetlerini teşkil eden incelik, zarafet, anlam ve hayallerdeki derinlik onun şiirindeki özelliklerin başında gelir. Dili temiz ve sağlam, dönemine göre nisbeten sade ve açıktır. Az kullanılmış yabancı kelimeler ve uzun tamlamalar İsmetî'nin şiirlerinde görülmez. Yer yer rind ve kalender bir tavır benimseyen şair zevk ehli, ince ve duygulu bir sanatçı ve sohbet adamı olarak yaşamış, bunu mısralarına da yansıtmıştır. Manzumelerinde tasavvuf düşüncesine hiç yer vermemiştir. Bu özellikleriyle onu Şeyhülislâm Yahyâ ve Bahâî çizgisinde bir sanatkâr olarak değerlendirmek mümkündür.

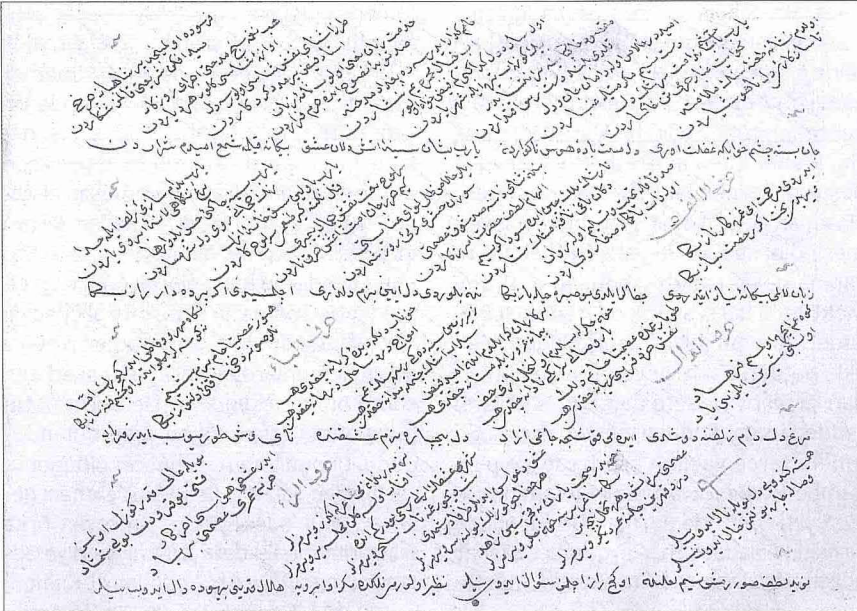
İsmetî'nin yalnız İstanbul kütüphanelerinde on dört yazma nüshası bulunan

divançesi (İpekten, TD, XIII/17-18 [1963], s. 111) iki defa basılmıştır. İlki (*Divân-ı İsmet*, İstanbul 1291, bir na't, altmış yedi gazel, bir kıta) çok eksik ve yanlıştır. Halûk İpekten tarafından dokuz nüshanın karşılaştırılmasıyla ortaya konulan ikinci yazında (*İsmetî Divânı*, Ankara 1974) bir münâcât, iki na't, iki methiye, iki tarih, üç eksik 116 gazel, bir kıta, üç rubâî, on iki müfred bulunmaktadır. İsmetî'nin, ayrıca dedesi Mehmed Birgivi'nin *eş-Şarîkatü'l-Muhammedîyye* adlı eserinden yaptığı bir tercümesi, fıkha dair bazı ta'likatı ve çeşitli yazma mecmualarda rastlanan mektupları vardır. *İsâzâde Târihi*'nde onun "Tevârih-i Devlet-i Aliyye" adlı bir eseri olduğu belirtilmişse de (Baysun, I/2 [1946], s. 23) henüz nüshasına rastlanmamıştır. Şairin Arapça birkaç şiiriyle bir takrizini de Muhibbî kaydetmiştir (*Hulâşatü'l-eşer*, IV, 115).

BİBLİYOGRAFYA :

Rizâ, *Tezkire* (nşr. Ahmed Cevdet), İstanbul 1316, s. 68-69; Güftî, *Teşrifâtü's-suarâ*, İÜ Ktp., TY, nr. 1533, vr. 28^b; Muhibbî, *Hulâşatü'l-eşer*, IV, 111-115; Safâî, *Tezkire*, İÜ Ktp., TY, nr. 3215, vr. 194^a-199^b; Belîğ, *Nuhbetü'l-âsâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 1182, vr. 61; Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, I, 323-325; *Siicil-i Osmânî*, IV, 121; Halûk İpekten, "XVII. Asır Şâirlerinden İsmetî", *Atatürk Üniversitesi 1961 Yıllığı*, Ankara 1963, s. 21-34 (aynı yazı için bk. TD, XIII/17-18 [1963], s. 103-118); a.mlf. v.dğr., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988, s. 231-232; Nuran Bakır, *XVII. Asrın İkinci Yarısında Pâyeli ve Bilfil Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri* (lisans tezi, 1966), İÜ Ed.Fak. Ktp., nr. 4412, s. 13-15; Ali Nihad [Tarlan], "İsmetî", *Kültür Haftası*, sy. 21, İstanbul 1936, s. 386; M. Cavid Baysun, "Kazasker İsmetî Efendi", *Akademi*, I/2, İstanbul 1946, s. 20-23; Mustafa İsen, "İsmetî Mehmed", *TDEA*, V, 10-11.

Mehmed İsmetî divançesinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3798/3)

HALÛK İPEKTEN

İSMETÜ'İ-ENBİYÂ

(عصمة الأنبياء)

Peygamberlerin günah işlemekten korunmuş olduklarını kanıtlamak amacıyla yazılan eserlerin ortak adı.

İsmetü'l-enbiyâ tabiri genellikle ismet* terimiyle aynı anlamda kullanılır. İslâm dininin yayılmasından sonra çeşitli din ve kültürlere mensup çevrelerin peygamberlerin günah işlemiş olabileceklerini, hatta nübüvvetten önce şirk inancını bile benimseyenlerin bulunduğunu söylemeleri, bunun yanında bazı İslâmî mezhep mensuplarının da konuyla ilgili nasları farklı şekillerde yorumlamaları yeni bir telif türünün oluşmasına zemin ha-

zırlamıştır. Ebû'l-Hasan el-Eş'arî'nin ismet konusunda itikadî mezhepler arasındaki görüş ayrılıklarına dikkat çekmesi (*Maḳâlât*, s. 47-49, 226-227), sözü edilen telif türünün oluşmasında bu tartışmaların rol oynadığının bir işareti sayılabilir. Nitekim Fahreddin er-Râzî de haşviyeden bahsederken bu hususu açıkça belirtir ('*İşmetü'l-enbiyâ*', s. 37). Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'nin *Me'âşî'l-enbiyâ*' adlı eseri yazan kişiyi tekfir ettiğini duyan Muhammed b. Yahyâ el-Beşâgarî'nin peygamberlerin ismetini savunan bir kitap kaleme alması (Nüreddin es-Sâbûnî, s. 27-28) ve müteahhir müelliflerden İbn Humeyyir'in yahudilerle hıristiyanların yanı sıra diğer bazı inkârcılara atıfta bulunması (*Tenzihü'l-enbiyâ*', s. 24-26), bu telif türünün meydana gelmesinde yabancı unsurların da etkili olduğunu söylemeyi mümkün kılar. Ayrıca Şîî âlimlerinin, imamların mâsumiyetine dair görüşlerini kanıtlamak amacıyla peygamberlerin ismeti konusuna önem vermesi bu alandaki eser yazımına hız kazandırmış olmalıdır. Bu tür eserlerin bir kısmında "tenzihü'l-enbiyâ" adı da kullanılmış, diğer bir kısmı ise farklı şekillerde adlandırılmıştır.

Tesbit edilebildiğine göre bu konudaki ilk eser *Tenzihü'l-enbiyâ*' adıyla Ca'fer b. Mübeşşir tarafından yazılmış, onu '*İşmetü'l-enbiyâ*' adlı eserleriyle Ebû Zeyd el-Belhî (İbnü'n-Nedîm, s. 153, 208) ve İbnü'l-Lebâd (Zehebî, XV, 360) takip etmiştir. Her üç eser de zamanımıza ulaşmamıştır. Şerîf el-Murtazâ'nın *Tenzihü'l-enbiyâ*' (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 2168; Necef 1960), Ebû'l-Hüseyn Muhammed b. Yahyâ el-Beşâgarî'nin *Keşfü'l-gavâmiż fi ahvâli'l-enbiyâ*' (Beyazıt Devlet Ktp., Velîyyüddin Efendi, nr. 789), Nüreddin es-Sâbûnî'nin *el-Munteḳâ min İşmeti'l-enbiyâ*' (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 2425), İbn Humeyyir'in *Tenzihü'l-enbiyâ*' *ammâ nesebe ileyhim huşâletü'l-ağbiyâ*' (Beirut 1990), Fahreddin er-Râzî'nin '*İşmetü'l-enbiyâ*' (Kahire 1986), Süyûtî'nin *Tenzihü'l-enbiyâ*' *an teşbihî'l-ağbiyâ*' (Beirut 1989), Abdülkâdir b. Berekât el-Gazzî'nin *Nürü'l-aşfiyâ*' *fi beyâni İşmeti'l-enbiyâ*' (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 1024), Şehâbeddin Ahmed b. Muhammed el-Hamevî'nin *İthâfû'l-ezkiyâ*' *bi-tahḳîki İşmeti'l-enbiyâ*' (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 624), Ahmed b. Muhammed el-Vefâî'nin *Tenzihü'l-Muştafâ*' *ammâ lem yeşbüt mine'l-aḥbâr ve'l-âğâr* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3611), Ali b.

Tâhir el-Müsevî'nin *Tenzihü'l-enbiyâ*' *ve'l-e'imme* (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 3165), Muhammed b. Yûsuf el-Halebî'nin *el-Hablü'l-metîn fi İşmeti'l-enbiyâ*' *ve'l-mürselîn* (Nuruosmaniye Ktp., nr. 2416), Kadızâde Ahmed b. Muhammed Ermin'in *Enbiyâ-yi Kirâm Haklarında Yalan Rivayetleri Red* (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi, nr. 4438) ve Gânim b. Muhammed el-Bağdâdî'nin *Ḥışnü'l-enbiyâ*' (Süleymaniye Ktp., Reşid Efendi, nr. 858) adlı kitapları bu türün günümüze ulaşan eserlerini teşkil eder. Ebü'n-Nûr el-Hadîdî'nin '*İşmetü'l-enbiyâ*' *ve'r-red 'ale's-şübehi'l-müveccעה ileyhim* (Kahire 1979) adıyla kaleme aldığı kitap ise bu konuda yazılmış yeni eserlerdendir.

Bu eserlerde, peygamberlerin nübüvetten önceki ve sonraki hayatlarında şirke düşükleri ve günah işledikleri yolunda ileri sürülen belli başlı görüşler aktarılır ve başta ismet olmak üzere peygamberlerin üstün sıfatları, günah işlemekten korunmuş olduklarının akli ve nakli delilleri zikredilir. Hz. Âdem'in ilâhî emre uymaması, Hz. Nûh'un inkârcı oğlunun tûfandan kurtulmasını Allah'tan dilemesi, Hz. İbrâhim'in ulûhiyet hakkındaki tefekkürünün ilk kademesinde yaratılmış nesnelere ilâhlık isnat etmesi, Allah'tan ölüleri nasıl dirilttiğini kendisine göstermesini istemesi, hasta olmadığı halde "hastayım" demesi, putları kendisi kırdığı halde bu işi büyük putun yaptığını söylemesi, Hz. Yûsuf'un Züleyhâ'ya karşı cinsî bir arzu duyacak olması, Hz. Mûsâ'nın Mısırlı kıptiyi öldürmesi, Hz. Dâvûd'un karısıyla evlenebilmek için Uriya'yı öldürtmesi, Hz. Süleyman'ın atlarıyla ilgilenip ibadetini ihmal etmesi, Hz. Yûnus'un kavmine öfkelenerek ilâhî elçilik görevini bir süre ihmal etmesi, Hz. Zekeriyâ'nın ilâhî kudretten şüphe edici bir hisse kapılması, Hz. Muhammed'in âzatlı kölesi Zeyd'in boşadığı Zeyneb bint Cahş ile evlenmesi, cihaddan geri kalmak isteyenlere izin vermesi, dinî konularda yararlanmak üzere yanına gelen sahâbî Abdullah b. Ümmî Mektûm'a karşı soğuk davranması gibi ismet sıfatının ihlâl edilmiş olabileceğini akla getiren nasların yorumu ile bunlardan İsrâîlî rivayetlere dayanan isnadların reddedilmesi konularına yer verilir. Şîî müelliflerce yazılan eserlerde ise peygamberlerden sonra on iki imamın mâsumiyeti üzerinde durulur. Bu tür içinde sayılan ve sadece Hz. Peygamber'e isnat edilen iftiraların reddini ele alan müstakil eserler de yazılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "aşm" md.; *et-Ta'rifât*, "işmet" md.; Eş'arî, *Maḳâlât* (Ritter), s. 47-49, 226-227; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist* (Tecdüdd), s. 153, 208, 245; Şerîf el-Murtazâ, *Tenzihü'l-enbiyâ*', Beirut 1408/1988, s. 2-3; İbn Humeyyir, *Tenzihü'l-enbiyâ*' (nşr M. Ridvân ed-Dâye), Beirut 1411/1990, s. 24-28, 64-67, 70-185; Nüreddin es-Sâbûnî, *Mâtürîdiyye Akaidi* (trc. Bekir Topaloğlu), Ankara 1979, s. 27-28; Fahreddin er-Râzî, '*İşmetü'l-enbiyâ*' (nşr M. Hicâzî es-Sekkâ), Kahire 1406/1986, s. 37, 39-44, 45-137; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*', XV, 360; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1141; Brockelmann, *GAL Suppl.*, II, 262, 420; *İzâhu'l-meknûn*, I, 329.

YUSUF ŞEVKİ YAVUZ

İSNÂŞERİYYE

(الانصارية)

On iki imam sistemini benimseyen Şii fırkası.

İsnâşerîyye mensupları, imamları benimsemeyi inanç konusu haline getirdikleri için İmâmiyye, fikhî görüşlerini Ca'fer es-Sâdik'a nisbet ettiklerinden Ca'feriyye, on ikinci imamın gelişini beklemeleri sebebiyle Ashâbü'l-intizâr ve on ikinci imam için çokça kullanılan "kâim" (hayatta olan) unvanına nisbetle Kâimiyye diye de anılmaktadır. Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin zamanında siyasî bir taraftarlık olarak ortaya çıkıp giderek Şîa adıyla özel bir grup hüviyeti kazanan, Keysâniyye ve Zeydiyye'nin ayrılmasıyla Râfıza olarak da anılan fırka (Bağdâdî, s. 54-72) Ca'fer es-Sâdik zamanında Şiatü Ali, Türâbiyye ve Ca'feriyye diye isimlendirilmiştir (Keşşî, s. 165). Mûsâ el-Kâzım'ın vefatının ardından onun gerçekten ölmüş olduğunu kabul eden gruplar ise Kat'iyye olarak şöhret bulmuştur. Bu arada I. (VII.) yüzyılda tedricî bir gelişme kaydeden Şii imâmet nazariyesi II. (VIII.) yüzyıl ortalarında Hişâm b. Hakem'le kesin şeklini almış, daha sonraki asırda önemli bir değişikliğe uğramadan on birinci imam Hasan el-Askerî'nin vefatına (260/874) kadar devam etmiştir. Askerî'nin ölümüyle birlikte Şîa, onun kendisine halef olacak oğlu olup olmadığı ve imâmetin kime intikal edeceği konusunda on dört veya on beş fırkaya ayrılmış, bunlardan Hasan el-Askerî'den sonra onun neslinden gelen, ümmetin hidayetini üstlenmiş bir oğlu bulunduğunu, bunun imam ve hüccet olduğunu, tehlikeden dolayı gizlendiğini, zamanı gelince zuhur edeceğini benimseyen fırka Şîa tarihinde ilk defa İmâmiyye diye adlandırılmıştır (Sa'd b. Abdullah el-Kummî, s. 102-103; Nevbahtî, s. 90-93). İmâmiyye